

16. januar 2023

J. nr. 22/10264

Referat fra Grønt Dialogforums møde den 5. december 2022 kl. 16-18.30 i mødelokale A på Ullasvej 23, Rønne

NMF = Center for Natur, Miljø og Fritid

NMPU = Natur-, Miljø- og Planudvalget

Deltog:

Helle Munk Ravnborg (NMPU), Pernille Lydolph (Destination Bornholm), Simon C. F. Wæhrens (Skovdyrkerne), Karen Nørregård (Bornholmske Borgerforeningers Samvirke), Christian Prip (Danmarks Naturfredningsforening Bornholm), Ole Pedersen (Friluftsrådet Bornholm), Jens Christensen (Dansk Ornitologisk Forening), Mogens Elleby (Danmarks Jægerforbund), Erik Thorsen (Danmarks Sportsfiskerforbund), Jens Køfoed (Bornholms Landbrug & Fødevarer), Peter Haase (Bornholms Naturhistoriske Forening), Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm), Klaus Vesløv (Bornholms Energi & Forsyning), Jesper Preuss Justesen (BOFA), Klaus Hansen Pedersen (LAG-Bornholm), Anka Nordvig Sonne (Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat), Michael Brandt-Bernbom (NMF), Ole Holm Pedersen (NMF), Andreas Lund Povlsen (NMF) og Katrine Høst (NMF).

Deltog ikke:

Søren Schow (NMPU), Karen Lynn Jacobsen (NMPU), Søren Friese (Naturstyrelsen), Lillian Rasch Madsen (direktør BRK), Louise Lyng Bojesen (NMF), John Jespersen (Bornholms Miljø- og Energiforening), Christa Lodahl (Business Center Bornholm), Nicolas Braun (Bornholms Museum), Mads Boss (Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat).

Referent: Katrine Høst (NMF)

1. Godkendelse af dagsorden

Godkendt

2. Udviklingsplan for Bornholms turisme 2030

Orientering v. Pernille Lydolph, Destination Bornholm

Afsættet for arbejdet med udviklingsplanen er vækst gennem mange år på turismeområdet. I forhold til hvordan turismen skal udvikles fremover, er det relevant at stille spørgsmål som: Er der et mætningspunkt? Hvordan forholder vi os til det? Hvordan navigerer vi i forhold til vores udgangspunkt?

Udviklingsplanen er en fælles plan for turismen på Bornholm frem mod 2030. Det er planen, at der skal laves en egentlig strategi for 2024 og frem.

En bred kreds bestående af ca. 150 foreninger, enkeltpersoner, kommunen, erhvervslivet m.fl. har været organiseret omkring arbejdet med udviklingsplanen.

Den overordnede vision (s. 2 i udviklingsplanen): 'I 2030 er Bornholm et helsårsbaseret, bæredygtigt og foretrukket rejsemål med høj kvalitet og international gennemslagskraft'.

Som det er nu, er Bornholm afhængig af danske gæster. Hvis vi bliver bedre til at tiltrække andre end danske gæster, kan vi lykkes bedre med at få turisme henover en større del af året.

Udviklingsplanen formulerer en række succeskriterier for den ønskede effekt af udviklingsplanen (s. 3 i udviklingsplanen):

- **Forårs- og efterårssæsonen er forlænget, flere byer holder åbent i vintersæsonen.** Destinationen arbejder skridt for skridt og har ventet med at påbegynde arbejdet med vintersæsonen, til forårs- og efterårssæsonen var styrket.
- **Øens outdooraktører arbejder tæt sammen.** Outdoor forstås bredt som udeliv. Man har en kreds, som man mødes i om outdoor. Destinationen kunne godt tænke sig, at denne kreds af aktører organiserer sig selv. Ligesom f.eks. kunsthåndværkerne og Gourmet Bornholm.
- **Overnatningstilbuddet er mere differentieret.** Der er en national strategi, som stiller krav til certificering inden for miljø og bæredygtighed. Sommerhuse efterisoleres osv. Vi holder flere miniferier og forskellige typer af ferier, end vi gjorde tidligere. Vi rejser også mere i grupper – 10-15 stykker – typisk forår og efterår. Stiller nogle krav til mangfoldighed i overnatningstilbud.
- **I sommersæsonen er turisterne spredt ud på øen.**
- **Den indre ø er en etableret del af turismen.**

Sammenfatning (s. 4 i udviklingsplanen) giver et godt overblik.

Det strategiske hovedgreb for planen er, at sprede turismen om sommeren og koncentrere den om vinteren. Svaneke og Nexø er gået foran og har sagt, at man gerne vil være vinteråbne.

Krise med inflation har udfordret os. Men vi står alligevel et godt sted på Bornholm.

Udviklingsplanen fokuserer på fire indsatsområder:

- Skærpet byudvikling
- Styrkepositioner som netværk
- Differentieret overnatningstilbud
- Den indre ø som en helhedsoplevelse

Udviklingsplanen er et dokument, som først og fremmest forholder sig til arealet (s. 6 i udviklingsplanen).

Kommunen kan lægge planstrategi i forhold til den. Investorer kan også navigere i forhold til den langsigtede plan.

Bornholms styrkepositioner (s. 9 i udviklingsplanen):

- Kunsthåndværk
- Outdoor
- Lokale kvalitetsfødevarer
- Energi-ø.

Der ligger også turismepotentialer her. Der skal knyttes bånd og være sammenhæng mellem styrkerne.

Indsatsområde #1: Skærpet byudvikling (s. 10 i udviklingsplanen):

Skærpe byudvikling med tydelige profiler for byerne.

Hasle – industrihistorie. I Hasle har man lavet lille udviklingsråd med aktører fra byen. Her snakker man om, hvad man kan på havnen, og hvordan man kan få noget andet og godt ud af havnen.

Der kommer også flere autocampere. Hvordan får vi skubbet dem hen, hvor vi gerne vil have dem? Der er blevet peget på, at Hasle Havn kunne være et godt sted, hvor man gerne vil have dem.

Aakirkeby - natur og outdoor i tilknytning til naturnationalpark, NaturBornholm mv. Hvis man kan bane vejen for ny forening for outdoor, kunne sekretariatet for denne være på NaturBornholm (pendant til madkulturhuset og Gourmet Bornholm).

Nexø. Meget stort havneareal. Nye aktiviteter på havnen. Brug for overnatningskapacitet – kunne være nyt hostel på Nexø Havn.

Konklusion: Hele øen i spil og hele året i spil. Det er det, vi gerne vil.

Se også oplæg fra mødet.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Er det et møtningspunkt f.eks. for nye sommerhuse? Noget som kan være relevant at drøfte.

Klaus Vesløv (BEOF): Er der en udviklingsplan for Rønne?

Pernille Lydolph (Destination Bornholm): Ja, men den er ikke beskrevet så godt som de andre i udviklingsplanen. Men vi skal aktivt arbejde med udvikling også i Rønne. Rønne må ikke glemmes – det er vigtigt, at der bliver arbejdet med den.

Jesper Preuss Justesen (BOFA): Der er snakke om at lave et netværk på tværs af energi, affald, cirkulær økonomi, bæredygtighed mv. Der er brug for et forum. BOFA har del i store projekter. Projektet Bæredygtig Bundlinje Bornholm stopper nu – man skulle måske gøre noget for at fortsætte samarbejdet med disse virksomheder.

Pernille Lydolph (Destination Bornholm): Nyt begreb – regenerativ turisme. De besøgende vil gerne give noget tilbage til samfundet. Der er noget destinationen gerne vil kigge mere på.

Jens S. Koefoed (Bornholms Landbrug & Fødevarer): Tænkes der også i virksomhedsturisme – at man kan komme ud at besøge en virksomhed? Og også komme ud i foreninger?

Pernille Lydolph (Destination Bornholm): Man er ved at kigge på, hvordan foreninger også kan lægge arrangementer osv. ind i app. Landboturisme er også noget, man skal kigge på igen.

Klaus Vesløv (BEOF): Food- and energytours er rigtig god historiefortælling. Det virker godt på Bornholm pga. korte afstande mellem virksomhederne. Det kan være med til at illustrere værdi- og ressourcekæder. Ikke bare for turisterne men også for bornholmerne. Virksomheder vil gerne stille op.

Jens Christensen (DOF): Vi har meget attraktive vandreruter på Bornholm. Men mangler overnatningspladser. Har destinationen gang i kampagner/initiativer til at overtale landmænd eller andre til at etablere overnatning i eksisterende bygninger?

Pernille Lydolph (Destination Bornholm): Destinationen er i den spæde start med at knytte bånd til BLF angående dette.

Pernille Lydolph (Destination Bornholm): Destinationen har også sat gang i et dataprojekt. Her prøver man at tage forskellige kilder ind for at give et mere helstøbt billede på turismen. Det er bl.a. teledata, netsdata, trafikdata, tællere på udvalgte steder mm. Man kan på den baggrund estimere, hvor mange som kommer hvornår. Data vil blive lagt ud. Kan anvendes også af kommune, stat og virksomheder.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Der kommer krav til bæredygtighed – vi skal hjælpe aktører til at blive bedre til dette. Må gå mere i dybden med det.

Hører energiø og måske endnu mere ressourceø. Bornholm har rigtig meget.

Højlyngsstien – her har man talt meget om toiletter langs stien på seneste møde i Grønt Dialogforum. Noget vi skal finde sammen om at få løst.

Pernille Lydolph (Destination Bornholm): Håber, at data kan hjælpe os på vej til at se, hvad det er for et behov, vi har.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Hvor mange af vores turister bliver senere bornholmere? Kan data hjælpe os med at forstå mere om dette?

Sommerhusområder. Skal de ligge i den grønne bølge f.eks. som trætophytter. Hvornår spænder vi ben for os selv med den udvikling?

Pernille Lydolph (Destination Bornholm): Vi kan definere på kort, hvor vi skal holde os væk. Balancen er vigtig.

Michael Brandt-Bernbom: Vi skal balancere beskyttelse og benyttelse, da vi har flere ønsker, end vi har areal til.

Jens S. Koefoed (BLF): Hvis man vil gøre opmærksom på en forening og dennes arrangementer – hvor er det bedst at starte?

Pernille: Arrangementskalenderen er åben – den kan alle taste ind i. Kom til destinationen og få en samtale om, hvordan man gør det bedst.

3. Borgertopmøde om Den Grønne Bølge

Orientering om afholdt borgertopmøde den 17. september 2022 v. Andreas Lund Povlsen, NMF

Bornholms Regionskommune startede i 2019 et projekt sammen med Københavns Universitet (KU) om at få lavet en landskabsstrategi for Den Grønne Bølge. Der har i projektet tidligere bl.a. været afholdt workshops om Den Grønne Bølges Natur og Biodiversitet samt Friluftsliv, Kulturhistorie og Formidling, med inputs fra fageksperter, interesseorganisationer mm. Denne gang var mødet rettet mod borgere. Borgertopmødet blev arrangeret sammen med KU og Teknologirådet. Formålet med borgertopmødet var at få borgernes drømme, idéer og ønsker til, hvordan BRK kan styrke natur og friluftsliv i Den Grønne Bølge samt støtte op om lokalsamfundene inde på øen.

Forud for mødet har der udover workshops også været en bustur i Den grønne Bølge for bornholmere, hvor der blev vist gode eksempler på natur og naturpleje, nye tiltag der understøtter friluftslivet og udvikling af mindre erhverv ifm. Højlyngsstien.

Til borgertopmødet ville man denne gang gerne have fat i 'rigtige' borgere og hermed ikke interesseorganisationer og dem, som plejer at komme, da de allerede havde haft mulighed for at deltage i tidligere arrangementer. Bornholms Regionskommune sendte derfor 4500 invitationer ud til tilfældigt

udvalgte bornholmere i e-boks, så der var inviterede fra både land og by, i forskellige aldersgrupper og en ligelig fordeling af køn. Der var plads til 100 deltagere. Alle, som meldte sig til, fik plads.

Der var 5 temaer på mødet:

1. De kommunale skove
2. De lysåbne naturtyper
3. Friluftsliv og Formidling
4. Landdistriktsudvikling på ryggen af Den Grønne Bølge
5. Den Grønne Bølges afgrænsning og sammenhæng

Mødet handlede ikke om statens arealer, da staten har egne planer for deres arealer, men vi deler vores viden fra borgertopmødet med Naturstyrelsen, da de input vi har fået også har relevans for dem.

Der var i flere af temaerne afstemninger som afslutning på snakken omkring bordene.

I temaet om de kommunale skove var udgangspunktet, at vi har biodiversitetskrise, fødevarekrise og klimakrise. Hvordan prioriterer vi interesserne mod hinanden i den måde, vi forvalter de kommunale skove på?

Der blev afholdt afstemning om, hvad man vil prioritere højest i de kommunale skove. Man kunne vælge enten produktion af tømmer, friluftsformål eller at forbedre forholdene for biodiversitet. Mange efterspurgte at kunne vælge flere muligheder f.eks. både biodiversitet og tømmerproduktion. Det var der ikke mulighed for, og derfor var der 25 % som svarede 'ved ikke/ønsker ikke at svar'. Biodiversitet fik den højeste score med 42 % af stemmerne, tømmerproduktion fik 29 % af stemmerne, mens kun 5 % ville prioritere friluftsliv højest.

Der blev også afholdt afstemninger om nedenstående spørgsmål:

- Skal der være områder, der kun er forbeholdt biodiversitet? Her sagde 78 % ja og 15 % nej.
- Skal der være flere lysåbne skove med græssende dyr? Her sagde 70 % ja og 22 % nej.
- Skal der være flere vådområder: vandhuller, vandløb og moser? Her sagde 69 % ja og 25 % nej.

Tema 5 handlede om Den Grønne Bølges afgrænsning og sammenhæng. Her var der fem forslag til, hvor man kan prioritere at styrke de rekreative og naturmæssige sammenhænge med Den Grønne Bølge.

Her skulle der stemmes om, hvilken indsats kommunen bør prioritere højest i sit videre arbejde de næste 10 år med Den Grønne Bølge:

- Et kombineret natur- og stiforløb fra Rønne til den Grønne Bølge?
- Nyt natur- og stiforløb mellem Paradisbakkerne og Nexø?
- Nyt natur- og stiforløb langs den sydlige del af Øle Å via Pedersker?
- Ny skov/natur og stiforløb mellem Rø Plantage og Almindingen?
- Nyt natur- og stiforløb mellem Olsker og Rutsker Højlyng?

Her fik alle de fem muligheder mellem 14 og 25 % af stemmerne. Afstemningen kan tolkes som et helt generelt ønske om, at den Grønne Bølge udvides i form af bedre forbindelseslinjer og nye natur- og stiforløb både indadtil og udadtil i selve bølgen.

En stiforbindelse til Aakirkeby og langs Læsåen blev også nævnt som en mulighed.

Hvad sker der nu? Kommunen går sammen med KU i gang med at skrive landskabsstrategien på baggrund af alt det arbejde, der er lavet. Landskabsstrategien forventes færdig i løbet af 2023.

Se også oplæg fra mødet.

Spørgsmål fra Ole Pedersen (Friluftsrådet): Er der penge til nye indsatser i Den Grønne Bølge?

Andreas Lund Povlsen (NMF): Nej, der er ikke afsat meget. Skal fundraises osv., men det er altid en udfordring for kommunen at finde penge til kommunal medfinansiering.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Godt hvis man kan koble ting. F.eks. med folkesundhedsstrategi. Vil måske give nye muligheder for at tiltrække fonde.

Andreas Lund Povlsen (NMF): Ja, det er fantastisk, hvis man kan trække flere fra byerne ud i naturen. Vi mangler stadig at gøre mere for naturdelen. Håber at det vedblivende fokus på Den Grønne Bølge giver noget.

Christian Prip (DN): Højlyngsstien er en god historie. Ros til kommunen. Staten og kommunen bør kunne samarbejde omkring dette.

Ole Pedersen (Friluftsrådet): Når kommunen udlægger skovrejsningsområder, så kan man lægge dem der, hvor man gerne vil have sammenhæng.

Andreas Lund Povlsen (NMF): Det er gjort.

Mogens Elleby (Danmarks Jægerforbund): Kunne kombinere med en øst-vest-sti. Rønne til Gudhjem.

Klaus Hansen Petersen (LAG-Bornholm): Er der lavet kortlægning af, om der er særlige arter, som kan gavnnes af særlig indsats?

Andreas Lund Povlsen (NMF): Ja, der er tidligere afholdt workshop, hvor man kun kiggede på natur og biodiversitet. Arbejder også med det, men er endnu ikke helt nede på artsniveau, da det er et meget stort indsatsområde, der dækker ca. 25 % af Bornholms samlede areal.

Jens Christensen (DOF): Ved Rügen er et stort naturområde, hvor man har gjort meget for at prioritere cykel – og vandremuligheder. Der er en bus, som kører rundt i området, som har mulighed for at have cykler med. Bus, som samler op, giver bedre mulighed for ture.

Elisabeth Falk her i rolle som Bornholms Landbrug & Fødevarer: Stor ros til det inddragende arbejde og til at snakke multifunktionalitet. I landbruget er der en udfordring, som hedder ny natur. Det kan have kolossal betydning for det enkelte landbrugs udviklingsmuligheder. Hvad gør vi med den nye natur – skal den være beskyttet eller skal der være en genopdykningsret? Vi må på et tidspunkt forholde os til det.

Karen Nørregård (BBS): Når man sender så mange mennesker ud, så sker der også ulykker. Hvis man har sat balancebom op, og nogen falder ned. Hvem er ansvarlig?

Ole Pedersen (NMF): Arbejder efter, at hvis nogen falder på en trappe, som kommunen har sat op, så er det kommunens ansvar. Men hvis nogen får et træ i hovedet, så er det eget ansvar. Kan ikke garantere, at det er korrekt.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Har arbejdet et sted, hvor landbruget selv ønskede at frede et område som et beskyttet landskab. Synes vi er alt for dårlige til at bruge de forskellige kategorier af beskyttelser i Danmark. Vi behøver måske ikke at 'frede'. Kan man kigge på disse kategorier sammen, kan det måske være konfliktforebyggende.

Jens S. Koefoed (BLF): Der bliver færre men større landbrug.

4. Kommunen orienterer om naturprojekter

Orientering v. Ole Holm Pedersen, NMF om

- vandplansprojekterne i Øle Å ved Slusegård og Ågård
- sydkyststien
- Jons Kapel

Slusegård:

Øle løber igennem vandmølledam. På et tidspunkt har man lavet overløb, omløb og sluse. Der har været problemer med oversvømmelse ved vandmøllehus.

Opgaven i vandplansprojektet var at lede vandet uden om vandmølledammen.

Startede med at rense vandmølledam op. Har herefter tætnet dæmning og renoveret sluser. Herefter er omløbet til Øle Å gravet. Har beklædt omløbets sider med sten og lagt dug i bunden, da det var rent sand. Endvidere er der kørt sandstensflis fra projektet ved Ågård til Slusegård og lagt i vandløbet ovenpå dugen. PLE har udført projektet. 1 mio. kr.

Ågård:

Her har man lavet samme type projekt men for et mindre vandmølle anlæg. 400.000 kr.

Erik Thorsen (Sportsfiskerne): Synes, det er et glimrende projekt. Tror, det bliver rigtig godt, når der kommer mere vand – og at der kommer ørreder op i åen.

Jons Kapel:

Har været lukket siden sommerferien, hvor der faldt klippestykker ned. Fugato har hyret to specialister, som kan klatre på klipper. De har gået væggene igennem for løse sten. Det viste sig, at de sten, der var faldet ned, ikke var faldet direkte ud af klippen, men havde ligget ovenpå jorden et stykke oppe. Jørgen Butzbach har været med deroppe og fortalt, at klipperne er så møre, at det kan ske, når som helst, at der falder stykker ned Trappen udskiftes – åbner derfor nok først til jul.

Sydkyststien:

Afsat 300.000 kr. til at lægge den op i land, hvor den ellers gik på stranden. Nu er den lagt op, så der kun er få steder, hvor den går et kort stykke på stranden. Har allerede nu været nødt til at sende folk derned og rydde, hvor den er groet til. Tidligere var det ikke nødvendigt at rydde om vinteren, da der ikke var folk. Men nu går folk hele året.

Se også oplæg fra mødet.

5. Klimatilpasningsplan

Orientering om kommunens arbejde med klimatilpasningsplanen v. Anka Nordvig Sonne, planlægger i BRK, Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat

BRK fået udarbejdet og leveret en ny klimatilpasningsplan af COWI. Har fået ny viden og set på flere faktorer i forhold til sidste gang i 2013.

DMI har forskellige scenarier og lavet en række fremskrivninger. I denne plan arbejdes med et 'semi-pessimistisk' scenarie. Det er vigtigt, at vi ved noget om risici 100 år frem.

Fremtidens klima – faktorer:

- Havniveau og stormflod: Middelvandstand stiger – stormfloder og bølgepåvirkning - erosion
- Ekstremregn: Skybrud – vedvarende regn – erosion – ekstrem afstrømning, vandløb
- Grundvand stiger: Nedsivning - dræn
- Temperaturstigninger: Tørkeperioder – hedebølger – længere vækstsæson.

Middelvandstand stiger. Det giver en udfordring i forhold til vores havne, som ikke er bygget til det.

Højere middelvandstand og flere storme giver større risiko for stormfloder. I 2100 er en 100-årshændelse med risiko for 2 m oversvømmelser plus bølger. Dette er kritisk i mange byer.

Grundvandet stiger: Vand på terræn får større udbredelse.

I forhold til ekstremregn har kommunen allerede arbejdet med en del projekter siden klimatilpasningsplanen i 2013, men der er stadig nogle steder, det kan give udfordringer på længere sigt. Kan også være kombinationshændelser.

Der er lavet risikokort, hvor man sammenholder risici for oversvømmelser mm. med bygninger og værdier. Der er identificeret 14 steder, hvor man skal se nærmere på, hvad der skal gøres.

Det er grundejerne, som selv skal betale for at klimatilpasse deres ejendomme. Det er ikke kommunen. Kommunen skal stille viden og kort til rådighed og agere facilitator.

Hvad med havnene? Hvordan skal deres fremtid være? Der er Bornholms beredskabsplan, man skal være opmærksom på.

Arbejdet med klimatilpasningsplanen indgår også i arbejdet med klimaplanen (DK 2020 Klimaplan). Man ser på tiltag, der giver merværdi, og som binder CO2.

Se også oplæg fra mødet.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Ligger kort allerede offentligt tilgængelige?

Anka Nordvig Sonne (RIS): Nej, de skal bearbejdes lidt mere først.

Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm): Er man begyndt at snakke om, hvordan vi bruger regnvandet konkret?

Michael Brandt-Bernbom: Konkret nej – men vi er bevidste om dette. Der er dels nogen, som godt kan bruge regnvandet. Og samtidig er der en udfordring i forhold til grundvandet, idet der ved store oversvømmelser strømmer meget regnvand af i stedet for at sive ned som grundvand.

Jens Christensen (DOF): Allerede for mange år siden snakkede man om LAR (lokal afledning af regnvand). Det er et problem ved store regnmængder, at vandet afstrømmer alt for hurtigt. Man kunne tilbageholde noget ved at retablere gamle engområder. Tænker man i sådan noget?

Anka Nordvig Sonne (RIS): Ja, men tænker i merværdi og tiltage, der kan give noget mere. Tænker også i, at der er tørkeperioder og våde perioder – kan man udligne disse, vil det være rigtig godt.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Opfordring til alle om at tænke på, hvordan får vi noget mere natur ud af det, og hvordan vi kan nyttiggøre det til tørre perioder.

Jens S. Koefoed (BLF): Man er begyndt at separere regnvand fra. Landbruget vil gerne bruge vand til at vande med – vil gerne samle det op og bruge det i tørkeperioder. Men der skal kapacitet til at samle det op.

Ole Holm Pedersen (NMF): Kan man sætte pumper ned og vande med grundvand, hvis der er høj grundvandsstand?

Anka Nordvig Sonne (RIS): Ved, at Jens Hansen (medarbejder i Center for Natur, Miljø og Fritid) arbejder med dette allerede i områder med høj grundvandsstand.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Et nyt planlægningskoncept vinder frem, som handler om at etablere områder uden forsyning som et lukket kredsløb.

Klaus Vesløv (BEOF): Vi må have en snak om, hvordan vi gør dette. Det påfører forsyningsselskaberne store udgifter. Det er en massiv investering mange år fremover. Må kigge i værktøjskassen og bruge alt, der er muligt.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Det er godt, at det bliver grebet så systematisk an.

6. Beslutning om kystvandråd

Orientering v. Michael Brandt-Bernbom, NMF

Helle Munk Ravnborg (NMPU): NMPU skulle (på udvalgmøde den 28. september 2022) tage stilling til, om man skulle oprette et kystvandråd. Udvalget foreslog i stedet at bruge Grønt Dialogforum, som eksisterer i forvejen. Hermed en opfordring til Grønt Dialogforum om at skyde forslag ind.

Michael Brandt-Bernbom (NMF): Staten mangler lokal viden om, hvad man kan gøre i forhold til det vand, som ledes ud tæt på kysten. Staten har derfor givet mulighed for, at kommuner kan nedsætte kystvandråd. Et kystvandråd skulle komme med deres lokale kendskab til at finde alternative måder til at nedbringe udledningen af kvælstof i kystområderne. Staten regnede med, at der kunne blive nedsat ca. tre kystvandråd på landsplan. Ordningen med at etablere kystvandråd er især skræddersyet til samarbejder mellem nabokommuner i fjordområder.

En indsats er påkrævet også i Østersøen, da Østersøen ikke har det godt. Men vurderingen fra kommunen side er, at vi skal økonomisere vores kræfter på at gøre det på den smarteste måde. I henhold til vandområdeplanen, som har været i høring, mangler man ift. kystvandet omkring Bornholm at finde reduktioner på 5 tons kvælstof.

Administrationen anbefalede og NMPU besluttede, at der derfor ikke bliver oprettet et formelt kystvandråd på Bornholm.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Det er rigtig godt, hvis nogen vil forpligte sig eller har bud på, hvor vi kan tage fat. Måske er der nogen, som vil forpligte sig på at sikre fokus på dette på de kommende møder i Grønt Dialogforum?

Christian Prip (DN): Tror godt, at DN vil dette. Har altid undret sig over, at kommunens ansvar slutter lige ved vandkanten. Der er mange kilder på Bornholm, som der ikke er helt styr på.

Michael Brandt. Bernbom (NMF): Vandplanerne er ikke kommet endelig ud endnu.

Jens Christensen: Det handler om næringsstoffer og ikke dyr og planter? Michael Brandt. Bernbom (NMF): Korrekt. Det handler om kilderne til udledning af næringsstoffer – vandløbene og rensningsanlæggene.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Spildevandsplanen er i høring. Det er et kæmpe investeringskatalog.

Karen Nørregaard (BBS): BRK tager jo vandprøver jævnligt. Kan det kombineres? Michael Brandt. Bernbom (NMF): I badevandsprøverne monitoreres for coli og ikke for næringsstoffer. Her i sommer tog Miljøstyrelsen også prøver for Pfas

Ole Pedersen (Friluftsrådet): Foreslår etablering af overløbsbassiner/enge, så vandet forsinkes – herved sker biologisk rensning.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Der er en kobling til klimatilpasningsplanen.

Michael Brandt. Bernbom (NMF). Vi kender virkemidler, men det fylder, og nogen skal lægge jord til.

Ole Pedersen (Friluftsrådet): Forslag om konkret sted ved Spællinge, hvor man kan lave opstemning og lave vådt område.

Klaus Vesløv (BEOF): Deltager gerne i kystvandråd, hvis BEOF kan bidrage.

Erik Thorsen (Sportsfiskerne): Andre kommuner med fjorde planter ålegræs. Det kan vi ikke gøre her. Sportsfiskerne er gerne med i kystvandråd. Der skal ses på uautoriserede udløb til vandløb.

Elisabeth Falk (BLF): Vandplanerne skal komme endeligt ud efter høringsperioden. Der er et katalog ift. virkemidler, og der skal ske noget ift. landbruget. Hvis vi er heldige, kan måske få en halv eller kvart vandoplandsansat. God idé at kombinere.

Jens S. Koefoed (BLF): BLF deltager også gerne. Synes også vi skal invitere alle vores naboer i Østersøen. Vi kan dele ud af vores knowhow til vores naboer.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): I må gerne byde ind i forhold til næste møde i Grønt Dialogforum. Her sætter vi vandplanerne på dagsordenen. Tanken er, at vi har kystvandråd som et punkt på dagsordenen. Byd gerne ind med emner til dette. Der bliver ikke nedsat et eget kystvandråd – vi bruger Grønt Dialogforum.

7. Fri dialog/eventuelt

Klaus Hansen Petersen (LAG-Bornholm): LAG-Bornholm har arbejdet på en ny udviklingsstrategi, som er i høring nu. Den skal laves hvert femte år. Ca. 10 millioner kr. fordeles. Man har taget det bedste med fra den tidligere strategi om fyrtårne. En tredjedel af midler til lokale fødevarer og madkultur, en tredjedel til kunsthåndværk, og en tredjedel til oplevelser, kultur og fællesskaber. Håber man vil benytte sig af at byde ind med høringssvar for at kvalificere høringen. Frist for foreninger og borgere til den 16. december. Fundamentet er bæredygtighed – det er en forudsætning for alle LAG-projekter.

Der er brugt mange midler på SWOT-analyse både på landdelen og på fiskerisiden. Gode analyser lavet af CRT for landdelen og Blue Research. Høringen og analyserne ligger på LAG-Bornholms hjemmeside her: [Ny udviklingsstrategi | LAG Bornholm \(lag-bornholm.dk\)](http://lag-bornholm.dk)

Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm): Hammersholmfredningen kommer for Fredningsnævnet pga. ønske om dispensation eller ophævelse. I det fremsendte materiale er en fejl om Foreningen Bornholms rolle. Foreningen Bornholm ønsker ikke en dispensation til at bruge Hammersholm til hvad som helst.

Elisabeth Falk opfordres til at kontakte Ilsebil Hansen i BRK for at få fejlen rettet.

Christian Prip (DN): Der var repræsentantskabsmøde i DN i sidste uge. Der skulle tages stilling til vindkraft og vindmøller i det hele taget. Den politik, der blev vedtaget, understreger, at vindkraft for DN er utrolig vigtigt. DN mener stadig ikke, at der bør være vindmøller i land eller vand i naturbeskyttede områder. Men DN nedtoner hensyn til det visuelle og påvirkning af landskaber. Men arealplanlægning er utrolig vigtig både ift. store og små vindmøller på land og til havs.

Jesper Preuss Justesen (BOFA): Bornholm har fået en ny affaldsplan siden sidst. Den skal lige lægges op på BOFAs hjemmeside. Visionen er blevet bygget ind i affaldsplanen. Der er et regulativ på vej i høring lige efter jul. Det er et interessant dokument, hvis man har en besværlig adgangsvej. BOFA kommer til at lægge barren højere, end hvad arbejdstilsynet måske ville gøre. Man kan indgive høringssvar til dette.

Helle Munk Ravnborg (NMPU): Hvilke forventninger er det man har til, hvordan man som turist kan hjælpe til med at sortere affald? Foreslår information om, hvad der sker med affaldet og de næste skridt. Et tilbagevendende spørgsmål er – nu sorterer vi plast og mælkekartoner osv. – men hvad sker der så?

Jesper Preuss Justesen (BOFA): Har haft en praktikant, som har været sat til at lave en analyse af fraktioner – hvor de kommer fra, og hvor de ender. Arbejdet med forskellige fraktioner er således begyndt.

Der er også spørgsmål om, hvordan man gør overfor erhvervet. Håber at have alle ti fraktioner klar. Kommer noget i pressen omkring dette.

Venlig hilsen

Katrine Høst
Landskabsforvalter